

АНОТАЦІЯ

Ель Сафі Б.М.С. Конфлікт на Близькому Сході: політико-культурний та безпековий виміри. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2021.

У роботі представлено аналіз конфлікту на Близькому Сході, як багатовимірного процесу, визначено його основні характеристики, виявлено основні тенденції його подальшого протікання та перспективи врегулювання, зокрема, в контексті політико-культурного та безпекового виміру.

Близькосхідний регіон залишається конфліктогенною точкою світової політики. Так само, як балканські країни в кінці дев'ятнадцятого – на початку двадцятого століть, маючи великі ресурси і населення, вважалися осередком виникнення глобальної війни між провідними державами, Близькосхідний регіон в наш час відіграє ту ж саму роль. Проте варто підкреслити, що структура відносин між державами всередині регіону є унікальною, де зустрічаються елементи середньовічного релігійного світогляду, біполярного протистояння і класичного європейського балансу сил.

Особливу роль у дестабілізації регіону відіграють невирішені питання, пов'язані зі зброєю масового знищення. Зростають побоювання з приводу перетворення Аравійського півострова, Перської затоки та Близького Сходу на ядерний регіон. «Проблемний» регіон може стати ареною проксі-війн між великими державами.

На тлі іранської революції 1979 р, та її шийтської ідеології,

сектантський фактор, став новим параметром політичної поляризації на ближньому сході. Сунітська ідеологічна діяльність виросла настільки, що призвела до форматування парадержавної освіти, терористичного характеру в рамках політичного ісламу, з метою встановлення панування в ісламському світі, що стало викликом світового порядку. Відповідно, дискредитація регіону, вважається одним із основних актуальних наслідків на глобальному рівні, Близький Схід, у світовій суспільній свідомості, все частіше розглядається як зона насильства та тероризму.

«Арабська весна» сприяла активізації інституційних та соціокультурних факторів трансформації політичних режимів у деяких країнах арабського світу. Одним із наслідків заворушень, що наслідували за арабською весною 2011 року, стала зміна статус-кво регіональних держав. Країни, які в минулому вважалися регіональними оплотами авторитарної влади, перетворилися на крихкі держави. «Арабська весна», так само заподіяла вивільненню небезпечних сил релігійного екстремізму, сприяла «вибору між тиранічними арабськими режимами або сектантськими і громадянськими війнами». В результаті вони продовжують впливати на характер подій, що відбуваються, і посилюють суперництво на Близькому Сході.

Наукова новизна та теоретична значущість наукової праці, полягає в тому, що:

уперше: 1) доведено, що конфлікти на Близькому Сході формують спільний контур регіонального конфлікту, позаяк головними причинами є серйозні політичні та ідеологічні протиріччя між країнами регіону; 2) запропоновано розглядати мережу конфліктів у контексті характеристик «холодної війни» та проксі-війни; 3) запропоновано розширити евристичні горизонти природи та сутності суспільно-політичного феномену сучасного регіонального конфлікту; 4) встановлено, що в політичному просторі арабських країн процес конфлікту виявляє перманентний характер.

Близькосхідний регіон характеризується основною особливістю, пов'язаною з його детермінантами безпеки, ці детермінанти пов'язані з регіональними та міжнародними факторами, нав'язаними геополітичною реальністю країн регіону, що контролюють найважливіші джерела нафтової енергії по всьому світу, а також важливі морські шляхи, що контролюють комерційний рух між Сходом та Заходом. Таким чином, Близький Схід - один з регіонів, найбільш схильних до збройних конфліктів у нашу сучасну епоху; 5) встановлено, що конфлікт через лідерство на Близькому Сході набув реальної форми після революцій арабської весни. Конфлікт набув характеру «холодної війни», іноді у формі «проксі-війни», чітко представлений у трьох важливих подіях: війні в Сирії, війні в Ємені та дипломатичній кризі в Катарі 2017 р. Окремі прояви «проксі-війни» стали реальними наслідками конфлікту на Близькому Сході.

уточнено: 1) уявлення про те, що витoki конфлікту мають складне ідеологічне підґрунтя, яке викристалізувалось з філософських ідейно-політичних течій Стародавнього Світу з подальшою теоретико-методологічною пролонгацією в «модернові» теоретичні проекти сучасної політичної науки; 2) теоретико- методологічні підходи та основні етапи аналізу регіонального конфлікту на основі теоретичних конструкцій М. ван Кревельда, Р. Арона, Т. Шеллінга, Е. Карра, Р. Гілпіна, Г. Моргентау, Дж. Кемп, Р. Харкаві, М. Ахрарі, Ф. Халідей, О. Коппель, А. Гаспарян, В. Дівак їх статус «опорних точок» при теоретико-методологічній діагностиці популістських практик сучасного політичного простору; 3) що роль армії в політичній системі країн Близького Сходу виходить за рамки того, що вона часто є опорою влади. Скоріше це важливий компонент захисту ідеології правлячої влади від внутрішніх і зовнішніх загроз. Роль армії викристалізувалася в останній чверті двадцятого століття та на початку двадцять першого століття з посиленням релігійного фактору та зростанням ролі етнічної приналежності у політичних системах більшості країн Близького Сходу;

поглиблено: 1) уявлення про основні характеристики та детермінанти регіонального конфлікту на Близькому Сході, що визначають модуси міждержавного протистояння; 2) твердження та розширено уявлення про те, що зростання рівня напруженості та невизначеність перспектив завершення, значною мірою, обумовлено наслідками глобалізації, релігійного протистояння, політико-культурних відмінностей, що значно погіршує стан міжнародної безпеки тощо;

одержали подальший розвиток: 1) ідеї та аргументи, щодо перспективності та багатовекторності подальших досліджень регіональних конфліктів в сучасній політичній науці; 2) твердження про те, що головними причинами виникнення конфліктів на Близькому Сході є серйозні політичні та ідеологічні протиріччя між країнами регіону. Умови конкуренції серед ісламських блоків все частіше визначаються їхніми стратегічними і доктринальними позиціями; 3) аргументи про те, що в регіоні зберігається описаний Томасом Гоббсом стан «війни всіх проти всіх».

Практичне значення роботи полягає у науково-дослідному обґрунтуванні специфічних характеристик і детермінантів регіонального конфлікту; визначенні показників напруженості тощо.

Результати дисертаційного дослідження *впроваджені у навчальний процес* факультету психології та соціології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, зокрема при викладанні наступних курсів: «Політологія», «Соціологія», «Тероризм і безпека в сучасному світі», «Політика і релігія».

Основні положення роботи й отримані в дисертаційному дослідженні результати можуть бути використані у ході професійної підготовки та підвищення професійної кваліфікації фахівців у галузі політології, соціології та державного управління, доповнити зміст навчальних курсів з політології та суміжних дисциплін.

Ключові слова: конфлікт, регіональний конфлікт, регіональна безпека, політична культура, міжнародна безпека, «Арабська весна», система

міжнародних відносин, іслам, панісламізм, баланс сил, суніто-шиїтський конфлікт, «холодна війна», етнополітичний конфлікт, проксі-війна, вахабізм, панарабізм.

SUMMARY

Al Safi B.M.S. The conflict in the Middle East: political, cultural and security dimensions. - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of philosophy on a specialty 052 Political science. Kharkiv National Pedagogical University named after GS Frying pans, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2021.

The paper presents an analysis of the conflict in the Middle East as a multidimensional process, identifies its main characteristics, identifies the main trends of its further course and prospects for settlement, in particular, in the context of political, cultural and security dimension.

The Middle East remains a conflict point in world politics. Just as the Balkan countries in the late nineteenth and early twentieth centuries, with large resources and populations, were considered the focus of the global war between the leading powers, the Middle East now plays the same role. However, it should be emphasized that the structure of relations between the states within the region is unique, where there are "elements of the medieval religious worldview, bipolar confrontation and the classical European balance of power."

Unresolved issues related to weapons of mass destruction play a special role in destabilizing the region. Concerns about the transformation of the Arabian Peninsula, the Persian Gulf and the Middle East into a nuclear region are growing. The "problem" region could become an arena for nuclear proxies of war between

great powers.

Against the background of the Iranian revolution of 1979, and its Shiite ideology, the sectarian factor became a new parameter of political polarization in the Middle East. Sunni ideological activity has grown so much that it has led to the formation of parastatal education, a terrorist nature within the framework of political Islam, in order to establish dominance in the Islamic world, which has become a challenge to the world order. Accordingly, the discrediting of the region, considered one of the main pressing consequences at the global level, the Middle East, in the global public consciousness, is increasingly seen as a zone of violence and terrorism.

The Arab Spring has led to the emergence of institutional and socio-cultural factors in the transformation of political regimes in some countries of the Arab world. One of the consequences of the riots that followed the Arab Spring of 2011 was a change in the status quo of regional states. Countries that were once considered regional strongholds of authoritarian rule have become fragile states. The "Arab Spring" also led to the release of dangerous forces of religious extremism, "the choice between tyrannical Arab regimes or sectarian and civil wars." As a result, they continue to influence the nature of events and rivalries in the Middle East.

The **scientific novelty** and theoretical significance of scientific work is that:

for the first time: 1) it has been proved that the conflicts in the Middle East form a common contour of the regional conflict, as the main reasons are serious political and ideological contradictions between the countries of the region .; 2) it is proposed to consider the network of conflicts in the context of the characteristics of the Cold War and the proxy war; 3) it is proposed to expand the heuristic horizons of the nature and essence of the socio-political phenomenon of modern regional conflict; 4) it is established that in the political space of Arab countries the conflict process is permanent The Middle East region is characterized by the main feature associated with its security determinants, these determinants are related to

regional and international factors imposed by the geopolitical reality the most important sources of oil energy around the world, as well as important sea routes that control commercial traffic between the East and the West. The Middle East is one of the regions most prone to armed conflict in our modern age; 5) it is established that the conflict over leadership in the Middle East took real form after the Arab Spring revolutions. The conflict took on the character of the Cold War in the form of a "proxy of war", clearly presented in three important events: the war in Syria, the war in Yemen and the diplomatic crisis in Qatar in 2017. Some manifestations of proxy warfare have become real consequences of the conflict in the Middle East.

clarified: 1) the idea that the origins of the conflict have a complex ideological basis, which crystallized from the philosophical ideological and political currents of the ancient world with subsequent theoretical and methodological extension to "modern" theoretical projects of modern political science; 2) theoretical and methodological approaches and the main stages of the analysis of regional conflict on the basis of theoretical constructions of M. van Creveld, R. Aron, T. Schelling, E. Carr, R. Gilpin, G. Morgenthau, J. Kemp, R. Kharkavi, M. Ahrari, F. Khalidei, O. Koppel, A. Gasparyan, V. Divak their status as "reference points" in the theoretical and methodological diagnosis of populist practices of modern political space; 3) that the role of the army in the political system of the Middle East goes beyond the fact that it is often the mainstay of power. Rather, it is an important component of protecting the ideology of the ruling power from internal and external threats. The role of the army crystallized in the last quarter of the twentieth century and in the early twenty-first century with the advent of the religious factor and ethnicity in the political systems of most Middle Eastern countries.

in-depth: 1) understanding of the main characteristics and determinants of the regional conflict in the Middle East, which determine the modes of interstate confrontation; 2) assertion and expanded the idea that the growing tension and uncertainty of prospects for completion, largely due to the effects of globalization,

religious confrontation, political and cultural differences, which significantly worsens the state of international security, etc .;

received further development: 1) ideas and arguments for the prospects and multi-vector nature of further research on regional conflicts in modern political science; 2) the assertion that the main causes of conflicts in the Middle East are serious political and ideological contradictions between the countries of the region. The conditions of competition among Islamic blocs are increasingly determined by their strategic and doctrinal positions; 3) arguments that the state of "war of all against all" described by Thomas Hobbes persists in the region.

The practical significance of the work lies in the research substantiation of specific characteristics and determinants of regional conflict; determination of tension indicators, etc.

The results of the dissertation research are introduced into the educational process of the Faculty of Psychology and Sociology of the Kharkiv National Pedagogical University named after GS Frying pans, in particular when teaching the following courses: "Political Science", "Sociology", "Terrorism and Security in the Modern World", "Politics and Religion".

The main provisions of the work and the results obtained in the dissertation research can be used in the training and professional development of specialists in political science, sociology and public administration, to supplement the content of training courses in political science and related disciplines.

Key words: conflict, regional conflict, regional security, political culture, international security, «Arab Spring», system of international relations, Islam, pan-Islamism, balance of power, Sunni-Shiite conflict, "cold war", ethno-political conflict, proxy war, Wahhabism, pan-Arabism.

СПИСОК НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дослідження

1. Ель Сафі Б.М.С. Фактори виникнення катарської кризи у контексті анти-іранських настроїв // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки: Збірник наукових праць / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. — Харків, 2018. — Вип. 2(16)— С. 78 - 88.

2. Ель Сафі Б.М.С. Єменський конфлікт в рамках « холодної війни» на Близькому Сході: геополітичний аспект// Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки: Збірник наукових праць / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. — Харків, 2019. — Вип. 1 (17). — С.16-27.

3. Ель Сафі Б.М.С. Політичні партії в Іраку: етапи становлення та ідеологічні відмінності // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки: Збірник наукових праць / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди., Вип. 2 (18) С. 4-15.

4. Bayan Al Safi. The religious factor in the middle east: political and security context. Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal (<https://issn2391-4165.webnode.com.ua/>), 02 (30). - URL: <https://issn2391-4164.blogspot.com/p/224.html> (accessed 30 March 2021). (English)

5. El Safi B.M.S. CONTEMPORARY SOCIO-POLITICAL TRENDS IN THE KINGDOM OF SAUDI ARABIA // СОЦІАЛЬНО - ГУМАНІТАРНИЙ ВІСНИК 2 0 2 0 Вип. 3-4, стр.181-184 (English).

6. Al Safi B.M.S. Shiite Geopolitics Contemporary Shiite Geopolitical Theories and Terms // International Journal of Scientific Research and Management (IJSRM) ||Volume||08||Issue||08||Pages||PS-2020-01-07||2020|| Article Date Published : 11 August 2020 | Page No.: 01-07 | Google Scholar

DOI <https://doi.org/10.18535/ijrm/v8i08.ps01> Website: www.ijrm.in (English)

7. Al Safi B.M.S.The regional counter-blocs strategy in the context of the Middle East Second Cold War // International Journal of Scientific Research and

Наукові праці апробаційного характеру

8. Al Safi B.M.S. The important impediments against freedom in political science teaching. // I Всеукраїнська науково-практична конференція «НАУКА ТА ОСВІТА У ДОСЛІДЖЕННЯХ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ» 22 квітня-2018/ Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (ХНПУ)- English

9. Эль Сафи Баян. Термин «Ближний Восток» и изменение его содержания в контексте разных событий в международных отношениях / Сучасний рух науки: тези доп. VII міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 6-7 червня 2019 р. – Дніпро, 2019. – 1977 с, стр , 544-547 (русский язык)

10. Al Safi B.M.S Globalization Challenges in the Arab World. / СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИНОСТІ У СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ТА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ КОНТЕСТАХ X міжнародної науково-практичної конференції 11 жовтня 2019 (English)

11. Эль Сафи Б.М.С. Трансформация концепции «Холодной войны» в условиях второй холодной войны на Ближнем Востоке. Научный журнал «Креативний простір» №3 стр.84-87 <https://www.newroute.org.ua/wp-> (в рамках проведения международной научно-практической конференции «Креативная модернизация и трансформация современного общества» 28 квітня 2021 р., м. Харків, (русский язык)